ISSN 2029-1701
ISSN 2335-2035 (Online)

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2016 (17)
Scientific articles

TEISĖ Į ŠVIETIMĄ: TARPTAUTINIS, REGIONINIS IR NACIONALINIS LYGMUO (LIETUVOS ATVEJIS)

Agnė Margevičiūtė*

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (+370 37) 303655
El.paštas: agne.m@mruni.eu

Anotacija: Teisė į švietimą yra visuotinai pripažinta žmogaus teisė, įtvirtinta ir saugoma tarptautiniu, regioniniu ir nacionialiniu lygmenimis. Teisiniu požiūriu – istoriškai reikšminga dvidešimtojo amžiaus antroji pusė, kai buvo pripažinta tarptautinių institucijų iniciatyva priimti tam tikri teisiniai instrumentai (konvencijos, sutartys, susitarimai), įtvirtinantys tam tikrus standartus švietimo srityje, įgyvendinant įvairių subjektų, tame tarpe ir vaikų, teisę į švietimą. Pastarųjų dėka, teisė į švietimą toliau vystėsi kaip ‚multidimencinė' teisė, kurios įvairūs aspektai atsispindi nacionaliniuose teisės aktuose, įgyvendinant švietimo teisinio reguliavimo funkciją.[1] Straipsnyje pateikiama nuosekli tarptautinių, regioninių ir nacionalinių teisės aktų ir institucijų apžvalga, susijusi su vaiko teisės į švietimą apsauga ir įgyvendinimu. Ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos atvejo analizei tam tikrų visuotinai pripažintų švietimo teisės principų kontekste.

Pagrindinės sąvokos: teisė į švietimą, vaiko teisė į švietimą, „4A" principai.

ĮVADAS

Teisės doktrinos atžvilgiu, privalomojo švietimo sistema Lietuvoje, kaip taisyklė, analizuojama tradicinių, su švietimo sistema siejamų, sričių (edukologija, vystymasis, švietimas, sociologija, psichologija, pedagogika, kultūra) kontekste. Tačiau švietimo sistemos analizė švietimo teisės (*law on education*), kaip savarankiškos teisės srities, kontekste yra palyginti naujas, labai menkai ištirtas tyrimų objektas.

Globalizacija, kaip įvairiausias valstybės ir visuomenės gyvenimo sritis apimantis procesas, gali būti vertinamas ne tik globaliu poveikiu, bet taip pat įtaka konkrečioms nacionalinio socialinio gyvenimo sritims, pvz., švietimo. Nacionalinė privalomojo švietimo sistema, akivaizdu, yra paveiki ir įtakojama įvairių globalizacijos aspektų. Vaikų rezultatų vertinimo, švietimo proceso, turinio kokybės vertinimo standartizavimas, remiantis tam tikrais tarptautiniu lygmeniu taikomais kriterijais, informacinių technologijų taikymas švietimo procese yra vieni iš pavyzdžių, kurie įrodo švietimo sistemos paveikumą globalizacijos procesams.

[1] Mohamed Bedjaoui, „UNESCO and the Right to Education" 15; Jan de Groof and Gracienne Lauwers eds., *The Right to Education and the Rights in Education* (Wolf Legal Publishers, 2006).

Teisiniu požiūriu švietimo teisė Lietuvoje, nors itin plačios aprėpties teisinio reglamentavimo sritis, ilgainiui susikoncentravo ties teisės į švietimą vertinimo prizmę. Tačiau teisiniu požiūriu menkai, arba galima sakyti paviršutiniškai tiriamos teisės švietime. Lietuva yra prisijungusi prie aktualių nagrinėjamai temai tarptautinių deklaracijų, konvencijų, sutarčių. Vaiko teisės į švietimą, taip pat vaiko teisių švietime įgyvendinimas ir realizavimas nacionalinėje švietimo sistemoje yra glaudžiai susiję su aukščiau minimų tarptautinių teisės aktų įsipareigojimų įgyvendinimu, visuotinai pripažintų teisės principų taikymu. Būtent tarptautinė teisė įtvirtina minimalius standartus, taikytinus visuotinai pripažintų žmogaus teisių įgyvendinimui. Tokie patys globalūs standartai yra taikomi vertinant švietimo teisės, kaip visuotinai pripažintos žmogaus teisės, ir teisių švietime įgyvendinimą. Taigi, teisė į švietimą yra pripažįstama, užtikrinama ir ginama nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu, t.y., vietiniu - globaliu lygmenimis.

Tarptautinės teisės raida suponavo tam tikrų „4A" (availability - esamumo, accessibility - pasiekiamumo, acceptability - tinkamumo, adaptability - pritaikomumo) visuotinai pripažintų tarptautinių principų, taikomų švietimo sistemoje, atsiradimą. Būtent šie principai apima visą spektrą individo teisių susijusių su teise į švietimą, o taip pat teisėmis švietime. Šių tarptautinių teisės principų kontekste Lietuvos privalomojo švietimo sistema nėra ištirta, o tai suponuoja šios tematikos aktualumą ir naujumą.

Straipsnio tikslas: pristatyti pagrindinius tarptautinio, regioninio ir nacionalinio teisinio reguliavimo privalomojo švietimo srityje aspektus, kai kuriuos institucinius teisės į švietimą įgyvendinimo bruožus. Aptarti Lietuvos privalomojo švietimo sistemos atitikimą kai kuriems visuotinai pripažintiems tarptautiniams švietimo teisės principams.

Tyrimo metodai: straipsnyje naudojamas lyginamasis teisės aktų analizės metodas.

TARPTAUTINIS LYGMUO

Teisė į švietimą ir valstybių įsipareigojimai, įgyvendinant ir užtikrinant šią teisę nacionaliniame lygmenyje, yra įtvirtinti eilėje tarptautinių teisės aktų, kurie sudaro teisinius teisės į švietimą pagrindus.[2] Tarptautiniai susitarimai, kuriuos ratifikuoja Lietuvos Respublikos

[2] 1) Jungtinių Tautų Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, priimta 1948 m.;
2) UNESCO Konvencija prieš diskriminavimą švietime, priimta 1960 m.;
3) Jungtinių Tautų Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, priimta 1965 m.;
4) Jungtinių Tautų Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, priimtas 1966 m.;
5) Jungtinių Tautų Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, priimta 1979 m.;
6) Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, priimta 1989 m.;
7) Jungtinių Tautų Dirbančių migrnatų ir jų šeimos narių teisių apsaugos konvencija, priimta 1990 m.;
8) Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija; priimta 2006 m.

Seimas, tampa Lietuvos teisinės sistemos dalimi.[3] Iš visų tarptautinių teisės aktų, reikšmingų teisės į mokslą įtvirtinimo, apsaugos ir įgyvendinimo kontekste, Lietuva yra ratifikavusi Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją,[4] Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo,[5] Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą,[6] Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims,[7] Vaiko teisių konvenciją,[8] Neįgaliųjų teisių konvenciją ir jos Fakultatyvųjį protokolą.[9] Pastarieji tarptautiniai teisės aktai įtvirtina teisę į mokslą kaip visuotinai pripažįstamą socialinės srities[10] žmogaus teisę,[11] ypatingą jos apsaugą nuo bet kokios diskriminacijos dėl rasės, odos spalvos, tautybės ar etninės kilmės, o taip visišką lygiateisiškumo principo įgyvendinimą, realizuojant šią teisę,[12] išsilavinimo prieinamumą ir pradinio mokslo privalomumą.[13] Vaiko teisė į mokslą yra išskiriama ir Vaiko teisių apsaugos konvencijoje, papildomai įtvirtinant valstybių narių įsipareigojimą pripažinti vaiko teisę mokytis, įvedant visiems prieinamą nemokamą ir privalomą pradinį išsilavinimą vienodomis sąlygomis.[14]

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog tarptautiniai teisės aktai įtvirtina valstybių narių įsipareigojimus naudoti ir plėtoti švietimą kaip priemonę kitų vaiko teisių užtikrinimo kontekste – pvz., vaiko teisės į asmens neliečiamumą, saugią aplinką, sveikatą,[15] nediskriminavimą dėl lyties.[16] Palyginti neseniai, tik 2006 m., tarptautiniu lygmeniu priimta Neįgaliųjų teisių konvencija, kuri įtvirtina teisės į mokslą visuotinumą ir „pripažįsta neįgaliųjų teisę į mokslą," užtikrinant „visiems tinkamą visų lygių švietimą ir mokymąsi visą gyvenimą."[17] Konvencija

[3] *LR Konstitucija*, Valstybės žinios (1992, Nr. 33-1014), 138 str. 2 d.
[4] *Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija*, Valstybės žinios (2006, Nr. 68-2497).
[5] *Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo*, Valstybės žinios (1998, Nr. 108-2957).
[6] *Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas*, Valstybės žinios (2002, Nr. 77-3290).
[7] *Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims*, Valstybės žinios (1996, Nr. 21-549).
[8] *Vaiko teisių konvencija*, Valstybės žinios (1995, Nr. 60-1501).
[9] *Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolas*, Valstybės žinios (2010, Nr. 71-3561).
[10] *Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo*, Valstybės žinios (1998, Nr. 108-2957); 5 str.
[11] *Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija*, Valstybės žinios (2006, Nr. 68-2497), 26 str. 1 d.
[12] *Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo*, Valstybės žinios (1998, Nr. 108-2957); 5(e)(v) str.
[13] 1)Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoe yra nurodoma, kad *„bent jau pradinio ir pagrindinio išsilavinimo lygmenų, yra nemokamas",* o *„pradinis mokslas yra privalomas"* (26 str. 1d.);
2) *Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas*, Valstybės žinios (2002, Nr. 77-3290); 13.2(a),(b) str.
[14] *Vaiko teisių konvencija*, Valstybės žinios (1995, Nr. 60-1501), 28.1(a),(b) str.
[15] Pvz., Vaiko teisių konvecijos 19 str., 24 str.
[16] *Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims*, Valstybės žinios (1996, Nr. 21-549), 10.1(a),(b) str.
[17] Neįgaliųjų teisių konvencija, Valstybės žinios (2010, Nr. 71-3561), 24.1 str.

išskiria neįgalių vaikų statusą, atskirai įpareigojant valstybes nares užtikrinti, jog „neįgaliems vaikams nebūtų atimta galimybė įgyti nemokamą ir privalomą pradinį arba vidurinį išsilavinimą" „su kitais asmenimis tose bendruomenėse, kur jie gyvena."[18] Šių Konvencijos nuostatų įgyvendinimas taip pat apima valstybės įsipareigojimą skirti neįgaliųjų asmenų švietimui būtiną paramą bendroje švietimo sistemoje, idant švietimas būtų veiksmingas, o mokymosi sąlygos tinkamai pritaikytos pagal asmens poreikius.[19]

Tarptautiniai teisės aktai yra svarbūs tuo, kad "užprogramuoja" savotišką atskaitomybės mechanizmą. Ratifikavusios tarptautinį teisės aktą, valstybės narės įsipareigoja periodiškai teikti tam tikros apimties išsamias ataskaitas atitinkamai institucijai apie priemones, kurių valstybė narė ėmėsi, o taip pat apie pasiektą pažangą, įgyvendinant konkretaus tarptautinio teisės akto nuostatas. Pvz., Neįgaliųjų teisių konvencijos 35 str. įpareigoja šią konvenciją ratifikavusią valstybę pateikti pirminę ataskaitą per dvejus metus po konvencijos ratifikavimo, o vėlesnes ataskaitas teikti ne rečiau kaip kas ketveri metai arba kai to reikalauja atitinkamas komitetas.[20]

'4A' TEISĖS Į ŠVIETIMĄ PRINCIPAI:

Apskritai tarptautinis lygmuo yra reikšmingas teisės į mokslą kontekste, kadangi tarptautinės teisės raida suponavo visuotinai pripažintų tarptautinių principų, taikomų švietimo sistemoje, atsiradimą. Būtent šie principai apima visą spektrą individo teisių susijusių su teise į švietimą, o taip pat teisėmis švietime. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas pirmasis įtvirtino tam tikrus ‚4A' principus,[21] kurie yra žinomi kaip – esamumo (*availability*, angl.), pasiekiamumo (*accessibility*, angl.), tinkamumo (*acceptability*, angl.), pritaikomumo (*adaptability*, angl.).[22] *Esamumo* principas įpareigoja valstybę narę užtikrinti nemokamą mokslą vaikams iki tam tikros įstatymais nustatytos privalomojo išsilavinimo amžiaus ribos, o taip pat suteikti atitinkamą infrastruktūrą tokiam išsilavinimui įgyti. Be nemokamo ir privalomo mokymosi įteisinimo, valstybė privalo užtikrinti ir tokio mokslo realų pasiekiamumą. Tai atitinka *pasiekiamumo* principą, kuris įpareigoja valstybę panaikinti bet

[18] Ibid, 24.1(a),(b) str.
[19] Ibid, 24.1(c),(d) str.
[20] Ibid, 35 str.
[21] ‚4A' principų koncepcija buvo pasiųlyta Jungtinių Tautų specialiosios įgaliotinės Katarinos Tomaševski - Katerina Tomaševski, *Right to Education Primers No.3; Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable* (Novum Grafiska AB, Gothenburg, 2001).
[22] Birutė Pranevičinė and Aurelija Pūraitė, „Right to education in the international legal documets" [Teisė į mokslą tarptautiniuose dokumentuose], *Jurisprudencija* 3(121) (2010): 138.

kokia teisines ar administracines kliūtis, kurios kliudytų moksleiviui siekti išsilavinimo dėl galimos diskriminacijos etniškumo, ekonominiu, neįgalumo ar kokiu nors kitu pagrindu. Kitaip tariant, šie principai yra susiję su *teise į švietimą.*[23]

Tinkamumo principas – reikalauja, kad būtų užtikrinamas išsilavinimas tinkamas tiek vaikams, tiek jų tėvams (t.y., būtų įgyvendinta tėvų pasirinkimo teisė), tiek mokytojams, būtų vadovaujamasi atitinkamais, visų subjektų teises gerbiančiais lavinimo metodais, o įstatymai įtvirtintų bent jau minimalius kokybės, saugumo, sveikatos reikalavimus ugdymo proceso metu. Atitinamai *pritaikomumo* principas – įpareigoja valstybes nares užtikrinti savalaikį ugdymo pritaikomumą specialiems vaiko poreikiams ar gabumams. Šio principo pagrindinė mintis yra suteikti švietimui galimybę prisitaikyti prie besikeičiančių visuomenės poreikių ar, esant poreikiui, būti pritaikytam kokiam nors specifiniam vietiniam kontekste. Taigi, pastarieji du principai yra susiję su *teisėmis švietime.*[24]

Iliustruojant *teisės į švietimą* ir *teisių švietime* santykį, straipsnyje aptariamas pavyzdys apie tai, kaip tarptautinės institucijos vertina Lietuvos pastangas, siekiant įgyvendinti aukščiau minėtos Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas, susijusias su neįgaliųjų teise į švietimą. Minimos Konvencijos 24 str. nurodo, jog neįgaliesiems turi būti lygiomis galimybėmis ir nediskriminuojant pripažinta teisė į mokslą. Tai apima (bet neapsiriboja) valstybių narių įsipareigojimus sukurti tokią švietimo sistemą, kuri užtikrintų, kad neįgalieji dėl savo neįgalumo nebūtų šalinami iš bendrosios švietimo sistemos, nemokamai ir privalomai įgytų pradinį ir vidurinį išsilavinimą lygiomis teisėmis su kitais asmenimis ir tose bendruomenėse, kur neįgalieji arčiausiai gyvena, kad švietimo įstaigos būtų tinkamai pritaikytos pagal asmens poreikius ir būtų imamasi visų priemonių įdarbinti mokytojus, įskaitant neįgalius mokytojus, o taip pat kitus specialistus visuose švietimo lygmenyse, kurie moka gestų kalbą, Brailio abėcėlę ir pan.[25] Lietuvoje visuotinė teisė į nemokamą privalomąjį švietimą yra įtvirtinta Konstitucijoje,[26] Švietimo įstatyme. Lygių galimybių įstatymas nurodo jog, švietimo įstaigos, kiti švietimo teikėjai privalo užtikrinti vienodas sąlygas asmenims nepaisant negalios (taip pat lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, religijos).[27]

[23] Katerina Tomaševski, *Right to Education Primers No.3; Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable* (Novum Grafiska AB, Gothenburg, 2001), p. 14-15.
[24] Katerina Tomaševski, *Right to Education Primers No.3; Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable* (Novum Grafiska AB, Gothenburg, 2001), p. 14-15.
[25] Neįgaliųjų teisių konvencija, Valstybės žinios (2010, Nr. 71-3561), 24 str.
[26] *LR Konstitucija*, Valstybės žinios (1992, Nr. 33-1014), 41 str. 1,2 d.
[27] *Lygių galimybių įstatymas*, Valstybės žinios (2003, Nr. 114-5115), 6 str. 1 d.

Galima teigti, kad kompleksas teisės aktų, užtikrinančių neįgaliųjų teisės į švietimą *esamumą* ir *prieinamumą* egzistuoja, t.y., tiek nacionaliniai teisės aktai, tiek ratifikuota tarptautinė Konvencija, eliminuoja bet kokias teisines ar administracines kliūtis neįgaliems asmenims siekti ir įgyti visuotinai pripažįstamą teisę į švietimą lygiomis galimybėmis, be diskriminavimo. Tačiau, analizuojant aktualiausias, 2016 m. balandžio mėnesio, Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto baigiamąsias pastabas Lietuvai dėl Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo, kyla abejonių, ar visi galiojantys teisės aktai, juos taikant, atitinka kitus du – *tinkamumo* ir *pritaikomumo* kriterijus, taikytinus teisėms švietime. Pvz., Neįgaliųjų teisių komitetas atkreipia dėmesį į tai, jog 2016 m. daugiausia įvairią negalią turinčių pradinio ir vidurinio lavinio įstaigų mokinių yra priversti lankyti specialiąsias mokyklas dėl to, kad pradinio ir privalomojo švietimo sistemoje trūksta tinkamai pritaikytų ir prieinamų patalpų, daugelio vaikų teisė į *nemokamą* privalomąjį švietimą nėra realizuojama, kadangi kai kurios specialiosios mokyklos nemokamo švietimo neteikia, o transporto infrastruktūra nėra pakankama, norint patenkinti neįgaliųjų poreikius, sudarant jiems galimybę visapusiškai dalyvauti švietimo sistemoje.[28] Akivaizdu, jog „4A“ principų švietimo teisėje taikymas užtikrina ne tik formalųjį tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų suderinamumą, bet ir tam tikrą kontrolę, vertinant galiojančių teisės aktų taikymo probleminius aspektus įgyvendinant visų mokinių teisę į švietimą.

REGIONINIS LYGMUO (EUROPA):

Teisės į švietimą užtikrinimo ir įgyvendinimo kontekste taip pat aktualu aptarti kai kuriuos regioninio, Europos, lygmens tarptautinius dokumentus. Teisė į švietimą yra įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmajame protokole, kurį Lietuva ratifikavo 1995 m.[29] Galima teigti, jog teisė į mokslą, palyginus su kitomis šiame protokole įtvirtintomis teisėmis, apibrėžiama itin glaustai ir aptakiai.[30] Pagrindinė nuostata įtvirtina tai, jog „niekam neturi būti atimta teisė į mokslą,“, o valstybės narės įsipareigoja „rūpintis švietimu,“ „gerbti tėvų teisę parenkant savo vaikams švietimą pagal savo religinius ir

[28] Jungtinės Tautos, Neįgaliųjų teisių komitetas, „Neįgaliųjų teisių konvencija. Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos,“ (gegužė, 2016) // http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1-d%2fPPRiCAqhKb7yhssZC9ptKX1BBEFvl4q2fNHbisIoJQJExObNo%2b164VPCFXgGIA71mMejw37A6SN9XPUfu0q0d%2bKAUo0n7OoJHqx8ClPsL3E3GfZp%2bYbsWbcEo (prieiga lapkričio 16, 2016).
[29] *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, Pirmasis protokolas*, Valstybės žinios (1996, Nr. 15-386).
[30] Birutė Pranevičinė and Aurelija Pūraitė, „Right to education in the international legal documets“ [Teisė į mokslą tarptautiniuose dokumentuose], *Jurisprudencija* 3(121) (2010): 146.

filosofinius įsitikinimus.“[31] Protokolo formulutė atspindi bendro pobūdžio įsipareigojimą, konkrečiai neįpareigojant valstybių narių, pvz., įteisinti privalomą išsilavinimą tam tikro amžiaus ar padaryti tam tikrų lygių išsilavinimą nemokamą.

Europos socialinė chartija gina vaiko teisę į privalomąjį išsilavinimą ir nurodo, jog valstybės narės privalo siekti, kad vaikai „kuriems tebegalioja privalomas mokymas, nebūtų įdarbinami tokiose srityse, kur jie neturėtų galimybės sėkmingai mokytis.”[32] Nors Chartijoje nėra nuostatos tiesiogiai įvardijančios vaiko teisę į švietimą, tačiau valstybės narės įpareigojamos užtikrinti veiksmingą vaiko teisės „augti aplinkoje, kuri skatina visapusišką jų asmenybės ir fizinių bei protinių galių vystymąsi.“[33] Kaip vieną iš priemonių šiam tikslui pasiekti Chartija įpareigoja valstybes nares „suteikti vaikams ir paaugliams nemokamą pradinį bei vidurinį išsilavinimą ir skatinti juos tvarkingai lankyti mokyklą.”[34]

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija pripažįsta visuotinę „teisę į mokslą,“ kuri „apima galimybę nemokamai įgyti privalomąjį išsilavinimą.“[35] Chartija gina vaiko interesą išnaudojimo darbe kontekste, o taip pat papildomai saugo vaiko teisę į išsilavinimą, nurodydama, jog „minimalus amžius priimant į darbą negali būti mažesnis negu minimalus privalomojo mokymosi pabaigos amžius.”[36]

Lietuva yra prisijungusi prie aukščiau minėtų aktualių nagrinėjamai temai tarptautinių deklaracijų, konvencijų, chartijų ir sutarčių, o vaiko teisė į švietimą, taip pat vaiko teisės švietime nacionalinėje švietimo sistemoje yra susiję su aukščiau minimų tarptautinių teisės aktų įsipareigojimų įgyvendinimu, visuotinai pripažintų švietimo teisės principų taikymu.

TEISĖ Į ŠVIETIMĄ LIETUVOJE:

„Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo sistemą reglamentuoja įstatymai.“[37] Eilė įstatymų, poįstatyminių teisės aktų, o taip pat vidinio reglamentavimo aktų yra skirti įvairiems vaiko, kaip mokinio, ugdymo kokybės, pažangumo, lankomumo, popamokinės veiklos, psichologinio, emocinio, socialinio, fizinio saugumo, sveikos aplinkos užtikrinimui.

[31] *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, Pirmasis protokolas*, Valstybės žinios (1996, Nr. 15-386), 2 str.
[32] *Europos socialinė chartija (pataisyta),* Valstybės žinios (2001, 49-1704), 7.1.3 str.
[33] Ibid, 17.1 str.
[34] Ibid, 17.2 str.
[35] *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija*, Europos Sąjungos ficialusis leidinys (2010/C 83/02), 14 str.1,2 d.
[36] *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija*, Europos Sąjungos ficialusis leidinys (2010/C 83/02), 14 str. 1,2 d.
[37] *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas,* Valstybės žinios (1996, Nr. 33-807), 35 str. 3 d.

LR Konstitucijoje visuotinė teisė į mokslą nėra įsakmiai išskiriama. Tačiau Konstitucijos 41 straipsnyje nurodoma, jog "asmenims iki 16 metų mokslas privalomas," o „mokymas valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklose, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas," [38] tad pastaroji formuluotė įtvirtina asmenų iki 16 metų pareigą mokintis, jų teisę siekti mokslo nemokamai. Taigi vaiko teisė į mokslą Lietuvoje suprantama kaip teisė, o kartu ir pareiga mokintis iki tam tikro amžiaus valstybės sąskaita, t.y., teisė gauti ir pareiga įgyti privalomąjį švietimą.

Vaiko teisę į mokslą įtvirtina Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kuriame nurodoma, kad „mokslas vaikams iki 16 metų yra privalomas" ir „kiekvienas vaikas turi teisę į nemokamą mokymą valstybinėse ir savivaldybių" mokyklose. Įstatymas taip pat pripažįsta tėvų (ar įstatyminių globėjų) „teisę parinkti švietimo įstaigą, mokymosi formą bei metodus pagal vaiko protines ir fizines galias, įsitikinimus bei gabumus," taip pat atsižvelgiant ir į vaiko nuomonę.[39]

Pagrindinis įstatymas, reglamentuojantis Lietuvos švietimo sistemą yra Švietimo įstatymas. Lietuvos švietimo sistema apima: 1) formalųjį švietimą; 2) neformalųjį švietimą; 3) savišvietą; 4) švietimo pagalbą. Pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas yra formaliojo švietimo dalis[40] ir kartu sudaro bendrojo ugdymo sistemą.[41] Įstatyme įtvirtinta sąvoka, kuri privalomąjį švietimą apibrėžia kaip valstybės garantuojamą privalomą ugdymą iki 16 metų, pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas,[42] Lietuvos Respublikos piliečiams, gyvenantiems Lietuvos Respublikoje, ir užsieniečiams, turintiems teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. Taigi, pradinio ir pagrindinio ugdymo programos yra privalomos, o Vidurinio ugdymo programa nėra privaloma, tačiau yra visuotinai valstybės garantuojama ir teikiama mokiniams, įgijusiems pagrindinį išsilavinimą.[43]

Taigi, vaiko teisė į privalomojo pradinio ir pagrindinio ugdymo realizavimą yra susijusi su švietimo institucijomis ir įstaigomis. Pagal Švietimo įstatymo nuostatas, švietimo valdyme dalyvauja šie valstybiniai ir nevalstybiniai subjektai: Seimas; Vyriausybė, Švietimo ir mokslo ministerija, kitos ministerijos, Vyriausybės įstaigos, savivaldybės institucijos, nevalstybinės

[38] *LR Konstitucija,* Valstybės žinios (1992, Nr. 33-1014), 41 str. 1,2 d.;
[39] *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas,* Valstybės žinios (1996, Nr. 33-807), 35 str. 1,2 d.;
[40] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 6 str.;
[41] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 2 str. 2 d.;
[42] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 2 str. 21 d.;
[43] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 11 str. 2 d.;

mokyklos savininkas (dalyvių susirinkimas), švietimo įstaigos vadovas, dalis švietimo valdymo įgaliojimų taip pat gali būti perduota švietimo savivaldos institucijoms.[44]

1 lentelė. Pradinis ir pagrindinis ugdymas glaustai[45]

	PRADINIS UGDYMAS	PAGRINDINIS UGDYMAS
Paskirtis	suteikti asmeniui dorinės ir socialinės brandos pradmenis, kultūros, taip pat ir etninės, pagrindus, elementarų raštingumą, padėti jam pasirengti mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą.	suteikti asmeniui dorinės, sociokultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, bendrąjį raštingumą, technologinio raštingumo pradmenis, ugdyti tautinį sąmoningumą, išugdyti siekimą ir gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ir mokytis toliau.
Pradinio ugdymo įgyvendinimo sąlygos	✓Įgyjamas baigus pradinio ugdymo programą; ✓vykdomas pagal ketverių metų pradinio ugdymo programas; ✓gali būti vykdomas kartu su dailės, muzikiniu, meniniu, sportiniu ar kitu ugdymu; ✓vaikas pradedamas ugdyti, kai jam tais kalendoriniais metais sueina 7 metai; ✓atskiru atveju vaikas, kuriam tais kalendoriniais metais sueina 7 metai ir kuriam reikalinga nuolatinė kvalifikuotų specialistų pagalba bei sveikatą tausojantis dienos režimas, tėvų (globėjų) prašymu švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka vienus metus gali būti ugdomas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ar namuose pagal jo specialiesiems ugdymo poreikiams pritaikytą ugdymo programa; ✓tėvų (globėjų) prašymu, vadovaujantis švietimo ir mokslo ministro patvirtintu Vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašu, pradinis ugdymas pradedamas teikti vienais metais anksčiau, nei 7 metai amžiaus. ✓Pradinio ugdymo programas vykdo bendrojo ugdymo ir kitos mokyklos ar kitas švietimo teikėjas.	✓Teikiamas mokiniui, įgijusiam pradinį išsilavinimą; ✓vykdomas pagal šešerių metų pagrindinio ugdymo programas (pirmoji dalis apima ketverių metų pagrindinio ugdymo tarpsnį, antroji dalis – dvejų metų pagrindinio ugdymo tarpsnį); ✓į pagrindinio ugdymo programų antrąją dalį gali būti įtraukiami profesinio mokymo programų moduliai ir įskaitomi tęsiant mokymąsi pagal profesinio mokymo programas švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka; ✓gali būti vykdomas kartu su dailės, muzikiniu, meniniu, sportiniu ar kitu ugdymu. ✓įgyjamas baigus pagrindinio ugdymo programą ir patikrinus mokymosi pasiekimus, išskyrus atvejus, kai asmuo švietimo ir mokslo ministro nustatytais atvejais yra atleidžiamas nuo mokymosi pasiekimų patikrinimo.
Teisės aktai	✓LR Švietimo įstatymas; Švietimo ir mokslo ministro patvirtinti: ✓pradinio ugdymo programos aprašas; ✓pradinio ugdymo bendrosios programos; ✓bendrieji ugdymo planai; ✓Vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašas.	✓LR Švietimo įstatymas; ✓Pagrindinio ugdymo programos aprašas; ✓Pagrindinio ugdymo bendrosios programos, bendrieji ugdymo planai.

Institucijos, atsakingos už pradinį ir pagrindinį ugdymą:

(a) Vyriausybė vykdo švietimą reglamentuojančius įstatymus, Respublikos Prezidento dekretus ir Seimo nutarimus, ilgalaikes valstybines švietimo programas, Vyriausybės programą švietimo srityje, tvirtina jos įgyvendinimo programas, koordinuoja tarptinstitucinį darbą švietimo srityje.[46] Kadangi pradinis ir pagrindinis ugdymas yra formaliojo švietimo sudėtinė dalis, todėl Vyriausybė yra atsakinga už visų įstatymų ir Seimo nutarimų, o

[44] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 52.2 str.
[45] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 9, 10 str.
[46] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 55 str.

taip pat Prezidento dekretų, kaip nors susijusių su pradiniu ir pagrindiniu išsilavinimu, įgyvendinimą leidžiant Vyriausybės nutarimus arba deleguojant vykdymą, įstatymuose numatytais atvejais, atitinkamai ministerija ar įstaigai.

(b) Už švietimo ir mokslo politikos formavimą, organizavimą, jos įgyvendinimo koordinavimą ir kontroliavimą yra atsakinga **Švietimo ir mokslo ministerija**.[47] Štai keletas pavyzdžių Ministerijos kompetencijai priskirtų funkcijų, kurios yra aktualios nagrinėjamos vaiko teisės į mokslą kontekste - tvirtinti formaliojo švietimo ugdymo, mokymo turinį, visų lygių (išskyrus aukštąjį išsilavinimą) valstybinius išsilavinimo standartus, ugdymo programų akreditavimo kriterijus, ugdymo vykdymo tvarką; nuosekliojo mokymosi pagal bendrojo lavinimo programas tvarką; aprūpinimo bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarką; organizuoti ugdymo planų, programų rengimą; tvirtinti asmenų priėmimo į valstybines ir savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklas bendruosius kriterijus; teikti rekomendacijas, kaip naudoti mokinio krepšelio lėšas; kaupti, sistemini ir analizuoti informaciją vaikų ugdymo ir užimtumo klausimais; kartu su savivaldybių institucijomis rūpintis mokyklų lankomumu, pedagoginės psichologinės pagalbos vaikams prieinamumu; užtikrinti švietimo priemonių, kuriomis siekiama apginti vaiką nuo visų formų fizinio ar psichologinio smurto, kitų vaiko teisių pažeidimų, įgyvendinimą; rengti įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų projektus, teikti pasiūlymus dėl atitinkamų įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo ir tobulinimo švietimo srityje[48] ir t.t.[49]

(c) Įstatymuose numatytais atvejais, **švietimo ir mokslo ministrui** pavestose srityse, Švietimo ir mokslo ministerija yra atsakinga ir už švietimo politikos įgyvendinimą. Ministras, savo ruožtu, priima ir pasirašo įsakymus, tikrina, kaip jie įgyvendinami, prireikus priima bendrus įsakymus kartu su kitais ministrais.[50] Pvz., švietimo įstatyme nurodoma, jog ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams (jų tėvams ar globėjams) valstybė kompleksiškai teikia švietimo pagalbą, socialinę paramą, sveikatos priežiūros paslaugas švietimo ir mokslo ministro, socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka,[51] o sveikatos apsaugos ministras kartu su švietimo ir mokslo ministru

[47] *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos nuostatų patvirtinimo,* Valstybės žinios (1998, 67-1952), 1 str.
[48] *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos nuostatų patvirtinimo,* Valstybės žinios (1998, 67-1952), 8.1, 8.3, 8.4, 8.10, 8.21, 8.22 str.
[49] Baigtinis Švietimo ir mokslo ministerijos atliekamų funkcijų sąrašas yra pateikiamas Švietimo įstatymo įš str. ir Švietimo ir mokslo ministerijos nuostatuose.
[50] *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos nuostatų patvirtinimo,* Valstybės žinios (1998, 67-1952), 1, 15.5 str.
[51] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 7, 8 str.

nustato visuomenės sveikatos priežiūros organizavimo tvarką bendrojo lavinimo mokyklose.[52] Taigi, užtikrinant, įgyvendinant ir kontroliuojant vaiko teisę ir pareigą įgyti pradinį ir pagrindinį išsilavinimą, o taip pat vykdant privalomojo švietimo politiką, dalyvauja net tik Švietimo ir mokslo ministerija, bet ir kitos tam tikrais atvejais šiai sričiai priskirtos ministerijos, pvz., Sveikatos apsaugos, Socialinių reikalų ir darbo, ar kitos ministerijos.

(d) Švietimo įstatyme yra numatyti **savivaldybės įstaigų įgaliojimai**, kurie įtvirtina šių institucijų teisę formuoti pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas teikiančių mokyklų tinklą, sudaryti sąlygas vaikų privalomajam švietimui vykdyti; organizuoti bendrąjį ugdymą ir švietimo pagalbą; Vyriausybės nustatyta tvarka organizuoti ir tvarkyti savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitą; užtikrinti, kad visi vaikai mokytųsi pagal privalomojo švietimo programas.[53] Bendrojo lavinimo organizavimas, savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas užtikrinimas – yra viena iš valstybinių funkcijų, perduotų vietos savivaldos institucijoms.[54] Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas užtikrinimas, švietimo pagalbos organizavimas ir koordinavimas, bendrojo ugdymo mokyklų mokinių, gyvenančių kaimo gyvenamosiose vietovėse, neatlygintino pavėžėjimo į mokyklas ir į namus organizavimas, maitinimo paslaugų bendrojo lavinimo švietimo įstaigose organizavimas – yra keletas iš savarankiškųjų vietos savivaldos funkcijų, susijusių su vaikų privalomuoju švietimu.[55] Visų vietos savivaldos institucijų įgaliojimų vykdymui gali būtų steigiami savivaldybės administracijos švietimo padaliniai,[56] pvz., švietimo skyriai, kurių veiklą reglamentuoja kiekvienos konkrečios savivaldybės administracijos nuostatai, o taip pat skyriaus nuostatai. Taigi, vaiko teisės į privalomąjį švietimą užtikrinimas ir įgyvendinimas yra daugialypis, apima visus valdžios instituciniu lygmenis – įstatymų leidybą, poįstatyminių teisės aktų leidybą, tarpinstitucinį bendradarbiavimą tarp įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios, savivaldos institucijų, tiesioginių įgaliojimų ir įpareigojimų, susijusių su privalomuoju švietimu įgyvendinimu.

(e) Mokykla ir švietimo teikėjų tinklas:

Mokykla Švietimo įstatyme yra apibrėžiama keliuose kontekstuose. Visų pirma, mokykla apibrėžiama pagal veiklos statusą, t.y., kaip *juridinis asmuo*, kurio pagrindinė veikla (be kitų reikalavimų) yra formalusis arba (ir) neformalusis švietimas. Toliau mokykla yra

[52] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 22.3 str.
[53] Švietimo įstatymo 58 straipsnyje yra pateikiamas baigtinis vietos savivaldos institucijų, įskaitant atstovaujamąsias ir vykdančiąsias, sąrašas – *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 58 str.
[54] *Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas*, Valstybės žinios (1994, Nr. 55-1049), 7.1.7 str.
[55] *Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas*, Valstybės žinios (1994, Nr. 55-1049), 6.1.5 str.
[56] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 58.1.2 str.

klasifikuojama pagal priklausomumą, t.y., kaip *nevalstybinė mokykla* (kai savininkė ar viena iš dalininkų nėra valstybė) ir kaip *valstybinė mokykla* (kai savininkė ar viena iš dalininkų nėra valstybė). Šiame kontekste taip pat išskiriama ir *savivaldybės mokykla,* kurios savininkė arba viena iš dalininkų yra savivaldybė (o valstybė nedalyvauja dalininkės teisėmis).[57] Mokykla taip pat išskiriama kaip *švietimo įstaiga* ir *švietimo teikėjas* – pastarieji mokyklos apibūdinimai turi įtakos reglamentuojant tam tikras atskiras subjektines teises ir pareigas (pvz., švietimo teikėju gali būti tiek mokykla, tiek laisvasis mokytojas ar įstaiga, o mokykla gali būti tik tam tikrus kriterijus atitinkantis juridinis asmuo, ir, atitinkamai, švietimo įstaiga gali būti tik mokykla arba švietimo pagalbos įstaiga, kas nėra tapatu švietimo įstaigai).[58]

Remiantis 2916 m. rugpjūčio 30 d. statistiniais duomenimis, Lietuvoje iš viso yra 1190 bendrojo ugdymo mokyklos (įskaitant pradines, pagrindines, vidurines, progimnazijas ir gimnazijas), iš jų 31 – valstybinė, 1112 – savivaldybių, 42 – nevalstybinė. Iš visų bendrojo ugdymo mokyklų Lietuvoje yra 165 pradinės ir 502 pagrindinės mokyklos (iš jų 11 valstybinių, 633 – savivaldybių ir 24 – privačios). Tačiau bendrąją prasme dažniausiai yra vartojamos valstybinės ir nevalstybinės mokyklos sąvokos. Šiuo atveju valstybinės ir savivaldybių mokyklos, taip, kaip jos apibrėžiamos Švietimo įstatyme, nėra išskiriamos ir vartojama viena visuotinė valstybinės mokyklos sąvoka.

Taigi, mokykla *per se* yra pagrindinė ir vienintelė institucija, kuri gali tiekti formalųjį ugdymą pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas. Mokykla, kaip švietimo teikėjas, Švietimo įstatyme įvardijama kaip „**švietimo teikėjų tinklo**“,[59] kurio paskirtis – užtikrinti privalomojo ir visuotinio švietimo prieinamumą, jo įvairovę, galimybes mokytis visą gyvenimą, dalis.[60] Būtent ši nuostata įtvirtina anksčiau minėtą *prieinamumo* principą ir užtikrina ne tik privalomojo ugdymo, bet ir visuotinį švietimo prieinamumą. Švietimo teikėjų tinklo idėja buvo įteisinta 2011 m., Vyriausybei patvirtinus Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisykles, o jos inicijavimo stadijos įgyvendinimas truko iki 2016 m. birželio 1 d.[61] Vienas pagrindinių švietimo teikėjų tinklo principų, įtvirtintų Švietimo įstatyme, yra tinklo optimalumas, kurį privalo užtikrinti savivaldybė, turėdama optimalų pradinio, pagrindinio ir

[57] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 10, 18, 23, 35 str.
[58] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 26, 28, 32 str.
[59] Be bendrojo ugdymo mokyklų (valstybinių, savivaldybių ir nevalstybinių) švietimo teikėjų tinklą sudaro, profesinio mokymo įstaigos, aukštosios mokyklos, neformaliojo švietimo mokyklos, laisvieji mokytojai, kiti švietimo teikėjai.
[60] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 28.1, str.
[61] *Vyriausybės nutarimas dėl Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių patvirtinimo,* Valstybės žinios (2011, Nr. 79-3869), 2 str.

vidurinio vaikų švietimo programų tinklą.[62] Tokiu būdu valstybė įsipareigoja užtikrinti pakankamą skaičių mokymo įstaigų, kurios vaikai galėtų realizuoti savo teisę į nemokamą pradinį ir pagrindinį išsilavinimą, o taip pat įvykdyti pareigą mokytis iki 16 metų.

Mokyklas, kuriose vaikai gali įgyti privalomąjį išsilavinimą gali steigti Švietimo ir mokslo ministerija, savivaldybių tarybos bei kiti fiziniai ir/ar juridiniai asmenys (šiuo atveju būtų steigiama nevalstybinė arba privati mokykla).[63] Mokyklos, savo ruožtu, veikia pagal nuostatus, įstatus ar statutą, mokyklos steigimo sandorį, gali nusistatyti mokyklos bendruomenės narių elgesio ir etikos normas,[64] o švietimo santykiai tarp mokinio ir mokyklos, kaip švietimo teikėjo, įforminami mokymo sutartimi.[65]

IŠVADOS

Apibendrinant, galima teigti, jog teisė į mokslą yra įtvirtinta konstituciniame lygmenyje, yra garantuojama įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų, kuriuos įgyvendina atitinkama švietimo institucinė sistema valstybiniame ir savivaldos lygmenyje. Šiuo metu didžiausias skaičius mokyklų yra įsteigta savivaldybių tarybų, kadangi savivaldybių mokyklas sudaro net 93% visų bendrojo lavinimo mokyklų.

Lietuva yra prisijungusi prie pagrindinių ir aktualių nagrinėjamai temai tarptautinių deklaracijų, konvencijų, chartijų ir sutarčių, o vaiko teisė į švietimą, taip pat vaiko teisės švietime nacionalinėje švietimo sistemoje yra susiję su aukščiau minimų tarptautinių teisės aktų įsipareigojimų įgyvendinimu, visuotinai pripažintų „4A“ (*esamumo, prieinamumo, tinkamumo, pritaikomumo*) švietimo teisės principų taikymu.

Formaliai vertinant, galima teigti jog Lietuvos švietimo sistema visiškai patenkina bent du iš „4A“ visuotinai pripažintų principų, susijusių su teise į švietimą, t.y., *esamumu* (realumu) ir *prieinamumu*. Galima teigti, kad kompleksas teisės aktų, užtikrinančių neįgaliųjų teisės į švietimą *esamumą* ir *prieinamumą* egzistuoja, t.y., tiek nacionaliniai teisės aktai, tiek ratifikuoti aktualūs tarptautiniai teisės aktai, eliminuoja bet kokias teisines ar administracines kliūtis asmenims siekti ir įgyti visuotinai pripažįstamą teisę į švietimą lygiomis galimybėmis, be diskriminavimo.

Kiti du principai – *tinkamumo* ir *pritaikomumo,* kaip minėta, susiję su mokinių teisėmis švietime. Svarbu pažymėti, jog teisės švietime yra įvairios. Švietimo įstatymas reglamentuoja

[62] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 28.2, 28.6, 28.7 str.
[63] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 42.1.3,5,6 str.
[64] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 43.3 str.
[65] *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804), 45.1 str.

įvairias mokinio teises, susijusias su švietimo procesu, aplinka ir turiniu (pvz., teisė į saugią aplinką, mokymą valstybine kalba, religiją, mokymo programos pasirinkimą, specialiųjų poreikių patenkinimą ir pan.). Pavyzdžiui, straipsnyje pateikiamas pavyzdys apie tai, jog, analizuojant aktualiausias, 2016 m. balandžio mėnesio, Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto baigiamąsias pastabas Lietuvai dėl Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo užtikrinant neįgaliųjų mokinių teisę į švietimą ir teises švietime, kyla abejonių, ar visi galiojantys teisės aktai, juos taikant, atitinka minėtus *tinkamumo* ir *pritaikomumo* kriterijus, taikytinus teisėms švietime. Tai atspindi visuotinai pripažintų tarptautinių „4A“ principų švietimo teisėje taikymą, kuris užtikrina ne tik formalųjį tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų suderinamumą, bet ir tam tikrą kontrolę, vertinant galiojančių teisės aktų taikymo probleminius aspektus įgyvendinant visų mokinių teisę į švietimą.

Teisinio reguliavimo ir instituciniu požiūriu galime išskirti tarptautinio, regioninio ir nacionalinio lygmens teisės aktus ir įstaigas, kurie reglamentuoja ir yra atsakingi už tinkamą vaiko teisės į mokslą įteisinimą, užtikrinimą, apsaugą ir įgyvendinimą. Taip pat svarbu praplėsti vaiko teisės į švietimą sampratą, konceptualiai taikant visuotinai pripažintus „4A“ principus ir suvokiant, kad vaiko teisė į švietimą yra susijusi ne tik su teisės į mokslą įteisinimu ir mokyklos prieinamumu, bet ir švietimo proceso tinkamumu mokinio poreikiams laikmečio kontekste, bei švietimo pritaikomumu.

LITERATŪRA

1. *LR Konstitucija*, Valstybės žinios (1992, Nr. 33-1014).
2. *Lygių galimybių įstatymas*, Valstybės žinios (2003, Nr. 114-5115), 6 str. 1 d.
3. *Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija*, Valstybės žinios (2006, Nr. 68-2497).
4. *Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo*, Valstybės žinios (1998, Nr. 108-2957).
5. *Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas*, Valstybės žinios (2002, Nr. 77-3290).
6. *Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims*, Valstybės žinios (1996, Nr. 21-549).
7. *Vaiko teisių konvencija*, Valstybės žinios (1995, Nr. 60-1501).
8. *Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolas*, Valstybės žinios (2010, Nr. 71-3561).
9. *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, Pirmasis protokolas*, Valstybės žinios (1996, Nr. 15-386).
10. *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija*, Europos Sąjungos oficialusis leidinys (2010/C 83/02).
11. *Europos socialinė chartija (pataisyta),* Valstybės žinios (2001, 49-1704).
12. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas,* Valstybės žinios (1996, Nr. 33-807).
13. *Švietimo įstatymas,* Valstybės žinios (2011, Nr. 38-1804).

14. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos nuostatų patvirtinimo,* Valstybės žinios (1998, 67-1952).
15. *Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas*, Valstybės žinios (1994, Nr. 55-1049).
16. *Vyriausybės nutarimas dėl Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių patvirtinimo,* Valstybės žinios (2011, Nr. 79-3869).
17. Katerina Tomaševski, *Right to Education Primers No.3; Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable* (Novum Grafiska AB, Gothenburg, 2001).
18. Birutė Pranevičinė and Aurelija Pūraitė, „Right to education in the international legal documets" [Teisė į mokslą tarptautiniuose dokumentuose], *Jurisprudencija* 3(121) (2010): 138-156.
19. Mohamed Bedjaoui, „UNESCO and the Right to Education" 15; Jan de Groof and Gracienne Lauwers eds., *The Right to Education and the Rights in Education* (Wolf Legal Publishers, 2006).
20. Jungtinės Tautos, Neįgaliųjų teisių komitetas, „Neįgaliųjų teisių konvencija. Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos," (gegužė, 2016) // http://docstore.ohchr.org/Self-Services/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhssZC9ptKX1BBEFvl4q2fNHbisIoJQJExObNo%2b164VPCFXgGIA71mMejw37A6SN9XPUfu0q0d%2bKAUo0n7OoJHqx8ClPsL3E3GfZp%2bYbsWbcEo.

RIGHT TO EDUCATION: INTERNATIONAL, REGIONAL AND NATIONAL LEVELS (CASE OF LITHUANIA)

Agnė Margevičiūtė*
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Right to education is a universally recognized human right embedded and protected internationally, regionally and nationally. Second half of the 20th century is historically meaningful from a legal perspective due to emergence of international legal instruments (conventions, agreements, declarations) that set foundation for certain universally accepted standards in the field of education while implementing the right to education of various subject, including children. The law on education continued to evolve as a 'multidimensional' law various aspects of which are reflected in the national jurisdictions of states' parties.[66] Article presents a consistent analysis of international, reginal and national legal acts and institutions with special focus on the national jurisdiction of Lithuania and its compliance with international law and some of the universally accepted principles of the right to education.

Keywords: right to education, children's right to education, „4A" principles

Agnė Margevičiūtė*, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: švietimo teisė, konstitucinė teisė, civillinė teisė, finansų teisė.
Agnė Margevičiūtė*, Mykolas Romeris Unuiversity, Faculty of Public security, Department of Law, Lecturer. Research interests: education law, constitutional law, civil law, finance law

[66] Mohamed Bedjaoui, „UNESCO and the Right to Education" 15; Jan de Groof and Gracienne Lauwers eds., *The Right to Education and the Rights in Education* (Wolf Legal Publishers, 2006);